

**ДЕМОНТАЖ
УКРАЇНОМОВНОЇ
ОСВІТИ**

→ 3

**МИНУЛЕ
МОЗОЛИТЬ
ОЧІ**

→ 5

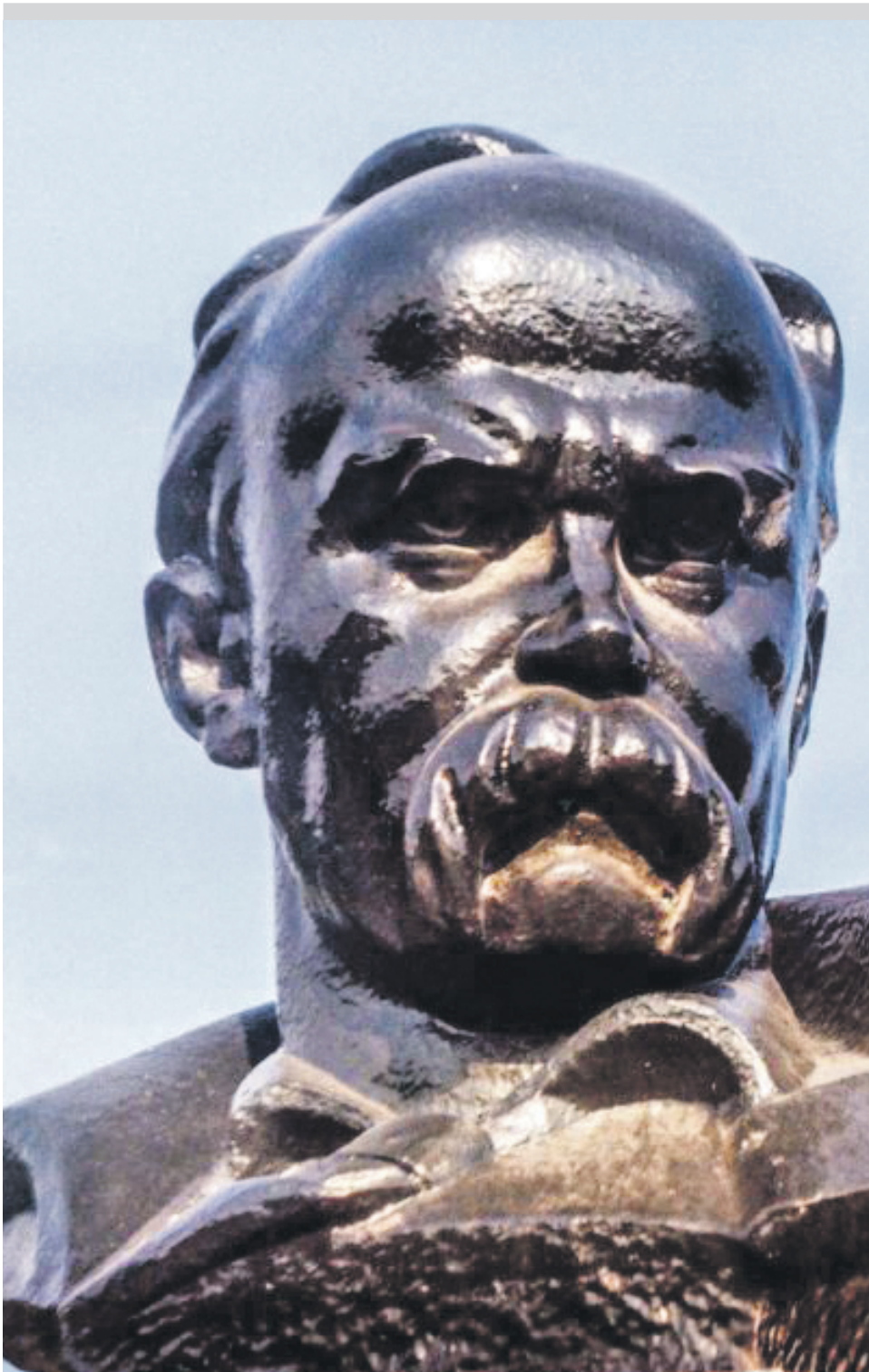

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 10
9.03.2018

www.svitlytsia.in.ua

ШЕВЧЕНКІАНА

ШЕВЧЕНКО І КРИМ

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

Існує міф, що принаймні до 1954 р., доки Хрущов не «подарував» Крим Україні, жоден мешканець півострова не те що не був ознайомлений з творчістю Тараса Шевченка, а й взагалі не знав, хто це такий. Вивчати його вірші місцеве населення примушували вже після 1991 р. Цей вірш, якому днями виповниться 110 років, кримчанина є найяскравішим доказом безглуздісті подібних тверджень.

**«КОБЗАР»
Т. ШЕВЧЕНКА**

В годину смутку я витаю
Думками десь в недосяжнім;
Тоді «Кобзар» я розкриваю
І, наче з батьком, раджусь з ним.
Він почуттям моїм керує,
«Кобзар» цілюще вміє грати, –
Хоч сльози ллю, а не горюю,
Я радий з ним і сумувать!...
Сумую з ним я за Оксану
І за зруйновану Вільшану,
І за Ярему Галайду,
На «свято» вкупі з ним іду,
І на бенкеті у Лисянці
Дивлюсь на гайдамацькі танці,
Ховаю з Гонтою синів,
Б'ю за знуцання ворогів;
Нещасну бачу Катерину
І Івася, її дитину, –
Їх бачу всіх перед собою –
І так бажав би я душою,
Щоб панувала всюди воля
І з нею правда і любов,
Щоб засіяла краща доля
І не лилася більше кров;
Щоб боротьба за існування
Людей до кривди не вела,
Щоб всі думки і поривання
Любов братерська пойняла.
Про це Шевченко без упину
З плачем на кобзі вигравав...
Любив він волю до загину –
І нам любить заповідав!

Валентин ВІЙЧЕНКО, м. Феодосія

*«Рідний край» (Київ) – № 9 – 20 (7)
березня 1908 р.*

→ 4

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

«КОЛИ ВМИРАЄ МИТЕЦЬ...»

ПАМ'ЯТІ ФЕДОРА СТЕПАНОВА

→

8

РЕЗОНАНС

Уже кілька місяців громадськість спостерігає за скандальною «реставрацією» Ханського палацу, розпочатою в окупованому Криму. Що далі, то все більше набирає обертів скандал навколо робіт, що тривають в будівлях Ханського палацу, оскільки починають з'являтися нові докази вандалізму, який вдягнуто в назву «реставрація».

ЯРОСЛАВ САМОВИДЕЦЬ

ФОТО: ВІДКРИТІ ДЖЕРЕЛА

ХАНСЬКИЙ ПАЛАЦ У КРЕМЛІВСЬКИХ ЛЕЩАТАХ

В інформаційному просторі вже чимало матеріалів, які висвітлюють ті жахи, що кояться навколо цієї унікальної кримської пам'ятки архітектури і культури, тому не хочеться повторювати вже відоме, але тут хочеться звернути увагу на ось який аспект. Під час ознайомлення з відкритою інформацією виникає кілька запитань, відповідь на які можна знайти не в заявах, а в діях нинішньої кримської «влади». Чому до так званої реставрації залучено організації, що не спеціалізуються на таких роботах? Чому так неприховано нищать автентичні частини будівель? Чому до робіт не залучені відповідні фахівці-консультанти? Чому роботи заплановано на сезон холоду й дощів? Чому придатну для подальшої експлуатації і незруйновану часом автентичку замінюють сучасними заводськими матеріалами? Чому?

Бо, по-перше, щоб не дозволити включити палац до списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. Окупаційна влада не може подати необхідні документи для включення до аналогічних списків у РФ, оскільки

Крим окуповано і світова спільнота не визнає будь-які документи з анексованого півострова. Відтак окупаційний режим діє за принципом «то не діставайся ж ти нікому». Тому й руйнується все настільки, щоб унеможливити всі майбутні спроби претендувати на пам'ятку всесвітньої культурної спадщини.

По-друге, чинній кримській «владі» насправді там не потрібні ані ЮНЕСКО, ані інші авторитетні міжнародні організації, оскільки своїм «підгляданням» вони заважатимуть робити їм свої чорні діла. А тягання на півострів і по півострову всяких міжнародних гостей і так званих міжнародних делегацій – це все замилювання очей і потрібна картинка для телевізора, яку вони майстерно навчилися робити. Для чого їм якісь там інвестиції, коли можна безтурботно сидіти на федеральному бюджеті.

А третя і, мабуть, глибинна причина вандалізму полягає в тому, що Ханський палац стоїть на заваді просування «русского міра» і підриває міф про «ісконно рускій» Крим і про неосвічену орду, яка жила в дикому полі...

Тим часом окупаційна влада півострова зізналась, що не має повної суми коштів, необхідних для реконструкції Ханського палацу в Бахчисараї, а це не менше 1,6 млрд руб. Про це заявив «глава» Криму Сергій Аксьонов. Крім того, стало відомо, що фінансування робіт в Ханському палаці не було передбачено федеральною цільовою програмою розвитку Криму. Отже, всім профільним структурам дана команда знайти позабюджетні джерела коштів. Зайнятися пошуком грошей пообіцяв і особисто Сергій Аксьонов. Тож запитань щодо «реставрації» культурної пам'ятки стає ще більше...

БЕЗКОШТОВНА ПРАВОВА ДОПОМОГА КРИМЧАНАМ-АТОВЦЯМ

ДО УВАГИ!

Юрист-волонтер БО «Юридична сотня» та БО «Українці разом» з трирічним досвідом допоможе кримчанам-учасникам АТО:

- стати в чергу на отримання квартири;
- стати в чергу на отримання земельної ділянки;
- отримати кредит 200 000 грн. на ремонт старого житла чи на будівництво нового на земельній ділянці;
- отримати всі належні пільги з оплати послуг ЖКГ;

- отримати пільги з санаторно-курортного лікування;
- здобути вищу освіту учаснику АТО.

Детальну інформацію можна отримати за тел.:

067-780-81-22

093-370-53-78

066-517-04-74

або за ел. адресою: sto14@ukr.net

ДАЙДЖЕСТ

«ГРОМАДЯНСТВО» РФ ПЛАНУЮТЬ НАКИНУТИ КРИМЧАНАМ, ВІДСУТНІМ НА ПІВОСТРОВІ ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ

На розгляд російського парламенту було внесено законопроект, у якому пропонується дозволити спрощений порядок отримання громадянства РФ мешканцями півострова, що перебували поза його межами на мить окупації Росією. Зміни пропонується внести до статті 14 закону «Про громадянство РФ». Авторами ініціативи стали кримські колаборанти, які після окупації Криму отримали посади у російській та місцевій маріонетковій владі: Ольга Ковітіді, Сергій Цексов, Руслан Бальбек, Костянтин Бахарев, Дмитро Белік, Андрій Козенко, Наталя Поклонська, Світлана Савченко, Михайло Шеремет.

«Проектом федерального закону пропонується доповнити перелік осіб, які мають право звернутися з заявою про приймання у громадянство РФ у спрощеному порядку, такою категорією осіб: громадяни України, особи без громадянства, що постійно мешкали на території Республіки Крим або Севастополя, знялися з реєстраційного обліку за місцем проживання в РК або Севастополі до 18 березня 2014 року і виїхали тимчасово за межі РК до 18 березня 2014 року в зв'язку з трудовими та службовими відносинами, навчанням, лікуванням і за приватними справами, повернулися до РК або Севастополя після набуття федеральним конституційним законом чинності», – йдеться у пояснювальній записці до законопроекту. В документі також вказується, що зараз кримчани, котрі виїхали за межі півострова (зняті з реєстрації на день «прийняття» Криму до РФ), після повернення не можуть отримати громадянство РФ і вимушено стають «імігрантами на своїй батьківщині», що викликає «певну соціальну напруженість у зв'язку з роз'єднанням родин та іншими супровідними чинниками».

КРИМСЬКІ ОКУПАЦІЙНІ МАРІОНЕТКИ ЗБИРАЮТЬСЯ ПОДАТИ ДЕСЯТКИ ПОЗОВІВ ДО УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ «ЕНЕРГОБЛОКАДУ»

«Влада» Криму готує кілька десятків позовів до України через розпочату у 2015 р. «енергетичну

блокаду» півострова. Таку заяву зробив «керівник експертної ради при раді міністрів республіки Крим» Олександр Молохов, зазначивши, що позиватимуться «не чиновники, а мешканці півострова та підприємства, які постраждали від блекауту».

«Якщо людині довелося купити дизель-генератор, якщо в неї через перебої з електрикою зірвалася медична операція чи вона зазнала якихось інших збитків, вона може зажадати від України відшкодування. Один з наших клієнтів, Алуштинський молокозавод, позиватиметься через скисле молоко: продукція зіпсувалася через перебої з електрикою», – сказав Молохов. За його словами, позови буде подано до українських судів, у повній відповідності до українського законодавства, українською мовою тощо, а той факт, що Україна «не визнає російського статусу Криму», перешкодою не є. «У випадку з юридичними особами у позовах ми вказуємо українську та російську адреси реєстрації, тобто кажемо, що підприємство існує як суб'єкт українського права, але водночас вказуємо, що у 2014 р. воно було зареєстроване і як російська юридична особа. У випадку з фізичними особами ситуація аналогічна: більшість кримчан має громадянство як РФ, так і України. При цьому ми не маємо ілюзій, що в Україні ці позови буде задоволено, просто це необхідний етап, який треба пройти перед ЄСПЛ», – додав Молохов.

ДВА РОКИ УМОВНО ЗА СЛОВА «КРИМ – ЦЕ УКРАЇНА»

1 березня «суддя» Феодосійського «міського суду» Анастасія Шаповал «засудила» мешканця Криму Сулеймана Кадирова до двох років позбавлення волі умовно, оголосивши його винним у «публічних закликах до порушення територіальної цілісності РФ».

Причиною став коментар у соціальній мережі Facebook: «Крим – це Україна, завжди була, є і буде». Також Кадирову призначили додаткове покарання – дворічну заборону займатися публічною діяльністю на території РФ та окупованого нею Криму. Кадиров був затриманий 5 жовтня 2016 року в Феодосії після обшуку співробітниками ФСБ РФ в його будинку. На «судовому процесі» він не заперечував, що є власником сторінки в соцмережі, з якої було написано репліку, що не сподобалася окупантам.

ДЕМОНТАЖ УКРАЇНОМОВНОЇ ОСВІТИ

В окупованому Севастополі будівельники практично повністю зруйнували не добудовану до російської анексії Криму споруду школи-колегіуму на Античному проспекті: на її місці планується звести нову середню загальноосвітню школу з поглибленим вивченням природничо-математичних дисциплін. Про це повідомило міське інтернет-видання «Примечания», зазначивши, що роботи з демонтажу не припиняються й у вихідні, а місцеві мешканці нарікають, що до глибокого вечора слухають гупання пневмомолота.

ВІТАЛІЙ СОЛОНЧАК

ФОТО: З ВІКЕПЕДИЇ ДЖЕЛ

Школа планувалася як україномовна, на її будівництво було надано 34 млн гривень, проте кошторис був розрахований на 62 млн гривень. Школа мала бути готовою до 1 вересня 2010 р., але проект зажадав ще більше інвестицій – 98 млн гривень. У липні 2010 р. баштовий кран на будмайданчику було розібрано, що означало зупинення будівництва. Після російської окупації Севастополя, у 2015 р., було проведено експертизу каркасу будівлі, після якої стало зрозуміло, що її доведеться зносити, оскільки добудувати її неможливо. У грудні 2017 р. розпочався демонтаж

Школу-колегіум починали будувати у 2008 р., коли Севастопольську міську державну адміністрацію очолював Сергій Куніцин. Восени 2009 р. він обіцяв, що школу, розраховану на 720 учнів, буде відкрито 1 вересня 2010 р. і закликав будівельників прискорити темпи виконання робіт; при цьому він зазначив, що того року Міністерство регіонального розвитку та будівництва України надало на будівництво школи 34 млн гривень – половину від необхідної суми, і підкреслив, що це буде «перша севастопольська школа, збудована після розпаду СРСР». У середині грудня 2009 р. п. Куніцин назвав політичним цинізмом чергову відмову міської ради Севастополя співфінансувати будівництво колегіуму: міський бюджет мав фінансувати цей об'єкт на рівні 20% від усєї кошторисної вартості. На той час у школах Севастополя навчальний процес на 97% здійснювався російською мовою.

У 2010 р. новий голова СМДА Валерій Саратов оголосив про неможливість продовження робіт у зв'язку з недостатністю бюджетного фінансування: у червні він повідомив, що не вдалося отримати 21 млн гривень для підключення комунікацій – було надано лише 4,6 млн, проте зауважив, що школа будуватиметься, як і всі об'єкти, будівництво яких було розпочато. На додачу Саратов висловив бажання «змінити тональність довкола школи», заявивши,

що бачить її як гуманітарний ліцей, в якому з першого класу вивчалися б «не лише українська, а, звісно, російська, а також англійська мови – жодних перехилень у їхньому вивченні бути не повинно». Також він додав, що його позиція щодо вивчення російської мови «ані на йоту не змінилася, оскільки ця мова є «рідною для понад 90% севастопольців», і запев-

нив, що робитиме все, щоб севастопольські діти «краще за всіх в Україні знали російську, українську та англійську мови». Наприкінці грудня 2010 р. українські організації Севастополя висловили обурення зволіканням з будівництвом школи: гроші, надані для цієї мети Кабінетом Міністрів України (майже 5 млн гривень), міським бюджетом планувалося

віддати на завершення будівництва каналізаційного колектора.

У зазначений період проти посадовців, які відповідали за капітальне будівництво, було порушено кримінальні справи, а на самому будівництві почали горіти вагончики, в яких нібито зберігалися документи. Прокуратура Севастополя проводила розслідування за фактом розкрадання колишніми посадовцями СМДА державних коштів, наданих за минулі роки на будівництво школи. Після російської окупації Криму історія об'єкта також не обходила без «судових розглядів».

Зазначається, що будівництво нової школи обійдеться у 823 мільйони рублів (майже 387 млн гривень) за російською федеральною цільовою програмою з розвитку окупованих територій АР Крим і міста Севастополя до 2020 р. Школа буде розрахована на 720 місць і матиме триступеневу структуру навчання: початкова, основна та середня повна загальна освіта. Запланований термін введення нової школи в експлуатацію – липень 2019 р.

У севастопольській будівельно-інвестиційній компанії «Парангон», діяльність якої пов'язують із колишнім міністром оборони України Павлом Лебедєвим, заявили, що школу-колегіум на Античному бульварі, будівництво якої було розпочате за президентської каденції Віктора Ющенка, не демонтують, а добудовують: відповідні роботи почалися у грудні 2017 р. На сайті компанії за-

значається, що школа планувалася як україномовна, на її будівництво було надано 34 млн гривень, проте кошторис був розрахований на 62 млн гривень. Школа мала бути готовою до 1 вересня 2010 р., але проект зажадав ще більше інвестицій – 98 млн гривень. У липні 2010 р. баштовий кран на будмайданчику було розібрано, що означало зупинення будівництва. Після російської окупації Севастополя, у 2015 р., було проведено експертизу каркасу будівлі, після якої стало зрозуміло, що її доведеться зносити, оскільки добудувати її неможливо. У грудні 2017 р. розпочався демонтаж.

У квітні 2009 р. в управлінні освіти і науки СМДА повідомляли, що в місті потреба у навчання дітей українською мовою становить близько 6%, тоді як шкіл і класів, які надають таку можливість, вистачає лише на 3%. Місто мало 69 загальноосвітніх навчальних закладів, при цьому практично єдиний – школа-інтернат № 7 – здійснював навчання з 1-го до 11-го класу повністю українською мовою. Надії поклалися на будівництво державної школи-колегіуму, де все викладання мало здійснюватися українською мовою. У відповідь на закиди батьків учнів щодо нібито «неправомірного зменшення кількості годин навчання школярів російською мовою», що «порушує права людини та основні свободи», в управлінні зазначили, що система освіти у місті цілком реалізує всі права та свободи його мешканців на навчання російською мовою, тоді як у царині реалізації прав на україномовну освіту були наявні проблеми.

ШЕВЧЕНКО І КРИМ

ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ

Тараса Шевченка добре знали в Криму і за життя, і після смерті. У XIX – на початку XX ст. вчителі кримських гімназій приватно ознайомили своїх вихованців, а цитати з його творів навіть ставали епітафіями на надгробках діячів українського культурного життя на півострові.

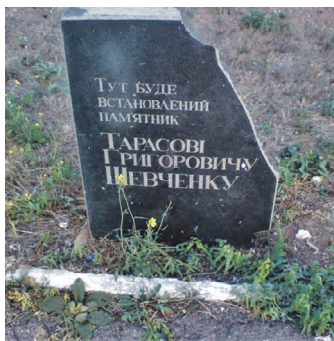

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

У кримській пресі («Крымский вестник», «Ялтинский вестник», «Крымский курьер», «Тавричанин», «Крым») друкувалися присвячені Шевченку статті та поезії як місцевих, так і «материкових» авторів – зокрема, видатного письменника Олександра Кониського. У ті часи українці Криму традиційно збиралися у храмах і громадських осередках півострова (Сімферополь, Севастополь, Ялта, Євпаторія, Фе-

дося) на вшанування пам'яті Кобзаря в річницю його народження і смерті, організовуючи релігійні та культурні заходи, – попри санкції з боку як цивільної, так і духовної влади. В останні роки Російської імперії будь-яке публічне вшанування Шевченка було під забороною: не дозволялося називати його ім'ям навчальні заклади та вулиці, а також проводити будь-які заходи, пов'язані з ним, і збирати на них кошти. Втім, незважаючи на це, українці Феодосії та Ялти мали зносини з об'єднаним комітетом зі спорудження пам'ятника Шевченкові в Києві, складаючи пожертви на цю справу.

За радянських часів випадки встановлення монументального зображення Кобзаря в Криму були поодинокими (нпр., у с. Слов'янське Роздольненського р-ну, в названому на його честь кінотеатрі в Сімферополі тощо); тоді ж його ім'я надавалося окремим топонімічним і культурним об'єктам. Пам'ятники Шевченкові з'явилися у великих містах півострова у період незалежності України. Планувалося встановити пам'ятники у Джанкої та смт Новоозерне (Євпаторійський регіон), однак цим планам завадила російська окупація Криму. До того ж закладний камінь у Новоозерному станом на 2015 р. був демонтований. Також невідома доля погруддя Кобзареві на території штабу ВМС України у Севастополі, захопленого окупантами.

Закладний камінь у Новоозерному

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

РЕПЛІКА

Пам'ятник Т. Шевченку в с. Слов'янське Роздольненського р-ну

ЗАБУТИЙ ПАМ'ЯТНИК

Ми пишаємося кількістю встановлених у світі пам'ятників Тарасу Григоровичу Шевченку. Як свідчить Вікіпедія: «Загалом, в Україні та світі є 1384 пам'ятники Кобзареві, з них 1256 – в Україні та 128 – за кордоном у 35 країнах. Це найбільша у світі кількість монументів, встановлених діячеві культури. В Україні найбільше пам'ятників встановлено на Прикарпатті».

ОЛЕКСАНДР ЯРОШЕВСЬКИЙ

Щодо Криму, то дане джерело вказує на 7 позицій. Це якщо, крім власне пам'ятників, врахувати не тільки ті, що прикрашають міський простір Сімферополя і Севастополя, Ялти та Євпаторії, а й погруддя, встановлені в холах сімферопольського кінотеатру імені Шевченка та на території штабу ВМС України в Севастополі, а також закладний камінь у Новоозерному. Але є ще один, точніше, був, про який і старожили того кримського містечка, простір якого ще за часів Кримської області прикрашав скромний пам'ятник Великому Кобзареві, пригадують уже як щось дуже-дуже давнє...

На західній околиці Судака, там, де вузькі провулки його ста-

ровинних слобідок вливаються до мережі стежок та стежинок, з півстоліття тому почала формуватися така собі «промзона»: вугільний склад, тарний склад, ремонтно-будівельне управління – з господарчим двором різноманітної рухомої техніки, складами, конторою, клубом. Центрального закладу культури в містечку тоді не було, урочистості та концерти збирали дорослих та дітей на свята в клубах закладів селища: радгоспу «Судак» та будинку відпочинку «Судак», військового санаторію та РБУ.

Так-от, перед парадним входом до контори останнього відвідувачі й могли бачити Тарасове погруддя – з простого сірого бетону, встановлене на скромному прямокутному постаменті посеред квадратного майданчика, обсаженого підстриженими туями.

Це не був «офіційний» пам'ятник. Містечко Судак, попри свою багатотисячову історію, виразних міських монументів не мало. От хіба що кількох Леніних на різній височини постаментів і в різних позах, кілька його ж бюстів, та в хащах старої території військового санаторію десь ще таївся бюст Сталіна, який вже в досить пізні часи було замінено на піонера з горном, що потім теж десь тихенько зник...

Старожили не пригадують, коли та як з'явився в Судаку той пам'ятник Кобзареві. Кажуть вони, що, скоріше за все, керівник РБУ

був щирим «хохлою», от і використав своє службове становище таким чином. Великої крамоли в тому не було, адже постаць Шевченка як «великого поета-демократа, гнаного через боротьбу з царатом», входила в ті часи до радянського паноптикуму. Але й українізувати культурне життя Криму через монументальну пропаганду радянська влада теж не поспішала, отже, пам'ятник стояв у тій нейтральній нібі смугі між офіційним та можливим, аж поки не почав руйнуватися його бетон, і він так само тихо зник, як отой піонер з горном зі знелюднілої старої території військового санаторію... Роки існування пам'ятника можна приблизно встановити як 70-ті.

Останнім часом оцифровано й викладено в Інтернет досить велику кількість старих світлин кримського містечка Судак з його домашніх та відомчих архівів. Проте стосуються вони переважно фортеці та пляжу, царського періоду та періоду німецької окупації. На знімках 1970-х – переважно новобудови та урочистості біля воєнних пам'ятників та все того ж Леніна. Але світлина – це теж своєрідні «рукописи», а вони, як відомо, не горять. Тож матимемо не у «цифрі», так у папері й цю світлину, ще й не одну! Й тоді, у звільненому від нинішньої окупації Криму, ми встановимо й в Судаку пам'ятник Кобзареві. Точніше, відновимо – бо був.

МИНУЛЕ МОЗОЛИТЬ ОЧІ

5 лютого 2018 року на реакційному ресурсі «Крымское Эхо» з'явилася стаття Миколи Орлова (причетний до українофобської організації під назвою «Ялтинський антифашистський комітет») з заголовком «Меняем украинца на малоросса». Автор констатує, що за 4 роки російської окупації Криму «вже мало що нагадує про перебування півострова у складі синьо-жовтої махучи», однак жалкує, що «є певні маркери, наявність яких не дозволяє стверджувати, що буремне українське безчасся забуте в Криму назавжди». Насамперед ідеться про документи українського зразка – «але якщо папери, що припадають пилом у шафі, очей не надто мозолять, то на центральних площах пам'ятники чи таблички з назвами на честь ідолів українства постійно нагадують про себе».

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

Зокрема, обурення автора викликає той факт, що в Криму встановлено кілька пам'ятників Тарасу Шевченку, який «не був жодним боком пов'язаний з Кримом». Далі він наводить історію встановлення практично кожного з них, при цьому чомусь беручи слова «Кобзар» і «незалежність» у лапки. Пам'ятник Шевченку в Сімферополі Орлов називає «сірником» і жалкує, що він був встановлений з ініціативи органів влади, а не за «щирим бажанням мешканців»: на його думку, тут роль відіграла «чужа воля, що знаменує символічну перемогу на тогочасному етапі ідеологічної війни», оскільки «істинно народні пам'ятники створюються за рахунок пожертв місцевих мешканців – як, наприклад, встановлений у Сімферополі пам'ятник жертвам ОУН-УПА «Постріл у спину».

Автор переконаний сам і переконує аудиторію: «понурую фізіономією Шевченка» кримські міста «мітили» «затяті вороги й

ТИМ ЧАСОМ

ненависники Росії, котрі використовували пам'ятник Шевченку як своєрідну зброю проти неї», «свідома братія» або ж «іншорідні тіла», яким протистояли «нікетувальники, що протестували проти бандеризації півострова». Свої погляди Орлов аргументує особистим упередженням ставленням до Тараса Шевченка: «Який, наприклад, з його віршів може сколихнути душу російської людини?». Для вирішення подальшої долі «бовванів» поета він пропонує провести опитування місцевих мешканців – «чи бажать вони й далі бачити у своїх містах понурого дядька з вусами, чи на центральних площах наших міст можна увічнити у бронзі більш гідних людей»: наприклад, «малороса» Гоголя, «який, на відміну від Шевченка, був у Криму», або чомусь похованого в Ялті уродженця Выборга Дмитра Гребьонкіна (служив у російському окупаційному

контингенті у Придністров'ї, брав участь у бойових операціях проти чеченських повстанців і загинув під час однієї з них у 2000 році, отримавши посмертно звання «Герой Росії»), або ялтинця Артема Мясковського, що воював проти України у складі терористичного угруповання «ДНР» і був убитий у ДАП.

Далі – пряме цитування висновків: «Практично у всіх описаних випадках мало місце не щире бажання більшості корінних мешканців міста увічнити в ньому пам'ять про Шевченка, а відверте нав'язування символу українства – такого собі антиросійського «троянського коня», біля якого на свої «свята» постійно збираються місцеві та приїжджі «свідоміти». Україна пішла з Криму. Будемо сподіватися, що незабаром Україна піде з Новоросії та Малоросії, з нашою допомогою чи без. Тепер не завадило б нам самим прибра-

тися у своєму домі після того, як пішов нахабний осоружний «квартирант», який одного разу вдерся сюди без дозволу. І те, що «квартирант» забув тут деякі свої бебехи, не означає, що ми в обов'язковому порядку мусимо вічно берегти їх. Навіть якщо хтось зітхатиме, що вони лежать і нікого не чіпають. Бебехи слід переслати слідом за хазяїном або відправити в утиль. До речі, саме так вчинили севастопольці з пам'ятником Сагайдачному та бронзовою табличкою, яку українські військові намагалися прикріпити на Графській пристані. З українством треба розпрощатися остаточно й незворотно. І хоча сьогодні дехто намагається створювати якесь альтернативне небандерівське українство і з ним приятелювати, але, як сказала одна українська поетеса, «нікогда мы не будем братьями». Українствуючі любителі вишиванок і віршів Шевченка рано чи пізно починають оповідати анекдоти про москалів, а потім ходити з портретами Бандери, зігукати і кричати: «Москаляку на гілляку». Ті, хто вбив нашого брата-малороса Олесь Бузину, наших братів в Одеському домі профспілок і на Донбасі, – нам не брати, як Каїн припини бути братом Авеліві, як припинили бути братами галичани, що вказували своїх родичів на розтерзанні австрійським жандармам у Терезині й Талергофбі за відмову зрікатися російського імені. Лише малороси, що по-

вною мірою відчувають кривну єдність російського народу в трьох його іпостасях, можуть розраховувати на наше братерство та повагу».

Ідеї свого «колеги» підтримала головний редактор видання Наталя Гаврилева, котра на своїй сторінці у Facebook супроводила посилання на матеріал реплікою: «А й справді, настає час наш спільний дім почитити...». У коментарях також пропонувалося радикально вирішити долю пам'ятника українському дисиденту-правозахиснику Петру Григоренку в Сімферополі. Втім, щодо пам'ятників Шевченку наводилися й контраргументи сумнівної якості: «Гадаю, не варто уподібнюватися до «свідомих» дикунів і ламати пам'ятники. Краще такі згадати, що Шевченко не лише український поет, а й російський письменник – уся його проза написана російською мовою. І це нагадування для «свідомих» буде навіть більшим ударом, ніж знесення пам'ятника. Бо знесення вони використають для «свідомого» вереску на тему «наших б'ють».

Отже, як бачимо, представникам проросійського сепаратизму мало позбуватися матеріальних виразників, які «нагадують про перебування півострова у складі синьо-жовтої махучи»: вже не перший рік плекаються плани з якщо не ліквідації, то принаймні радикальної нейтралізації «іншорідних тіл», які хоч якийсь до цієї «махучи» причетні або їй симпатизують, – щоб «не мозолили очей». З ворогами інакше не чинять – якщо вони не здаються, то їх треба знищувати, як заповів один «великий російський пролетарський письменник». Як і слід було очікувати, навіть кволі спроби створення в Криму «українських» громадських організацій «провладного» спрямування, очільники та члени яких зазвичай не знають ані слова українською, ненавидять усе пов'язане з Україною і беззастережно підтримують керівництво країни-агресора у його війні проти «киевского режиму», викликають обурення в місцевих «патриотів отечества»: навіть це «альтернативне небандерівське українство» не сьогодні-завтра може бути ліквідоване окупаційним режимом, який сам же його і виплевав.

ГРИГОРІЙ ЗЛЕНКО,
ПИСЬМЕННИК,
ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ
МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ,
М. ОДЕСА

НАШ АРХІВ

Батьківщина К. Кушнеряна – місто Карасубазар (тепер – Білогірськ), де він народився 28 січня 1841 року. Першим його учителем був настоятель Карасубазарської католицької церкви Варганас Будурян, який помітив схильність хлопця до історії та письменства і подбав, аби він продовжив навчання у монастирі мехитаристів³ на острові св. Лазаря поблизу Венеції. Тут К. Кушнерян провів сім років, з 1858-го до 1865-го, під рукою ученого вірменознавця отця Леона Анішяна⁴ дістав усебічну освіту і по закінченні навчання постригся в ченці.

Невдовзі К. Кушнерян одержує місце священика в рідному Карасубазарі і повертається додому. Наділений неабияким педагогічним хистом, він охоче навчає дітей кримських вірмен у приходській школі, здобуває популярність на всьому терені півострова і щиру любов земляків.

Об'їжджаючи поселення причорноморського краю, К. Кушнерян зацікавився пам'ятками матеріального й духовного життя вірмен. Він сповіщає про них Одеському товариству історії та старожитностей, яке обирає його своїм кореспондентом і оприлюднює у десятих томі «Записок...» товариства (1877) підготовлену ним працю «Вірменські старожитності Таврійського півострова».

Згодом у Феодосії побачила світ інша розвідка К. Кушнеряна – «Судацька долина й заново освячена генуезька старожитна капела» (1885). Вона мала й повторне видання (1896). Обидві ці рідкісні книжки збереглися у фондах Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького.

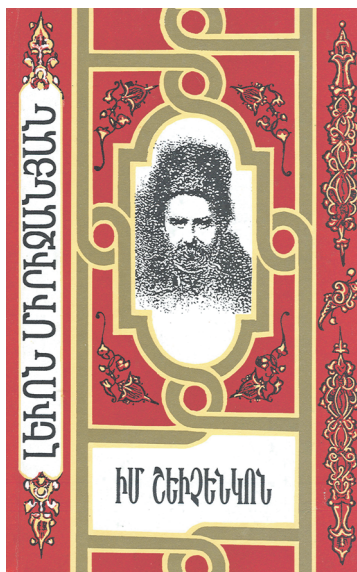
У Феодосії К. Кушнерян знайшов комплект місцевого вірменомовного журналу «Масяц Агавні» («Голуб Масіса»)⁵ за 1861 рік і російськомовного додатка до нього «Радуга». В останньому його привабили переклади з Т. Г. Шевченка, виконані П. Дяченком, які супроводжувалися статтею цього ж автора, присвяченою страд-

«Карасубазар. Річка Карасу біля вірменської католицької церкви (5 червня 1927 р.)»
Автор – архітектор Павло Голландський

КРИМСЬКІ ІМЕНА. КЕРОВПЕ КУШНЕРЯН

Є постаті, поглинуті нестримною рікою часу, які зненацька підіймаються на її поверхню і дістають нове життя. До таких належить, зокрема, вірменський освітянин, історик, перекладач, церковний діяч Керовпе Кушнерян, що мав світське ім'я Данило Кушнеров, а в чернецтві звався отцем Херувимом¹. Віхи його біографії – це і сторінки культурного життя Криму другої половини минулого² століття.

«Кобзар» вірменською мовою

ницькому життю і геніальній творчості цього поета.

Шевченкові поезії так зачепили серце К. Кушнеряна, що він сам пробує перекладати їх на вірменську мову. Після того, як видаваний у Венеції часопис «Базмавеп» («Усезнавець»)⁶ 1879 року оприлюднив перекладені ним «Думку» («Нащо мені чорні брови»), перші вісім рядків «Заповіту» та уривки з поем «Гамалія», «Марина» і «Мар'яна-черниця» з додатком його статті «Тарас Шевченко – національний поет Малоросії (3 нагоди 65-річчя від дня народження)», Керовпе Кушнерян зажив слави першого перекладача

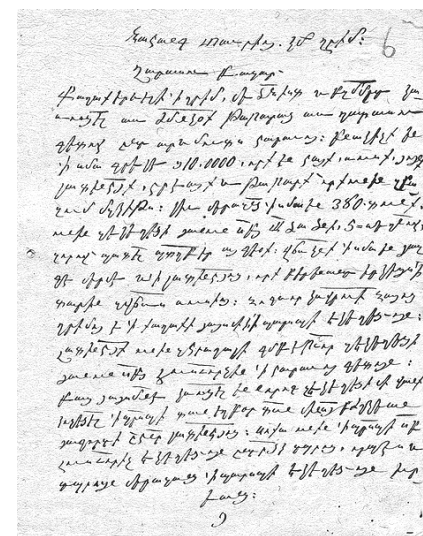
Т. Шевченка на вірменську мову та першого вірменського шевченкознавця. Цю атестацію знаходимо, зосібна, в статті, видрукованій ереванською газетою «Комуніст» за 12 травня 1936 року.

Вдавався К. Кушнерян і до перекладів з російських поетів – І. Крилова, О. Пушкіна, М. Лермонтова. У 1883-1885 роки уже згаданий журнал «Базмавеп» подав виконане ним відтворення нарису Д. Мордовця «На Арарат (Замальовки подорожніх вражень)». 1895 року цей переклад вийшов у Венеції окремою книгою.

На той час К. Кушнеряна вже не було серед живих: він помер 12 липня 1891 року. Але його, як бачимо, пам'ятали і належно поцінували. 1904 року там же, у Венеції, побачила світ остання книга Керовпе Кушнеряна «Притчі, антологія та автографи». Вона увірала все, що він устиг зробити на літературній ниві, в тому числі й переклади з Тараса Шевченка.

«Кримська світлиця». – № 20 (176). – 25.05.1996 р.

- 1 Вірменською мовою «керовбе» (інший варіант – «керовпе») означає «херувим» (Тут і далі – прим. упорядника).
- 2 Мається на увазі XIX ст.
- 3 Так у тексті. Вірменське католицьке чернече згромадження мхітаристів було засноване у 1712 р. на Сан-Ладзаро дельї Армені – «вірменському острові св. Лазаря».
- 4 Ймовірно, йдеться про Гевонда Алішана, який у миру також носив ім'я Керовбе.
- 5 Журнал «Масяц агавні» («Голуб Масіса») виходив спочатку в Парижі, а з 1858 р. – у Феодосії вірменською мовою, у 1855-1865 рр. двічі на місяць. Його засновником і головним редактором був Габрієл Айвазовський, брат якого, митець Іван Айвазовський, оформлював титульні аркуші журналу. Видання мало додаток російською і французькою мовами під назвою «Радуга». На журналі підписувалися у всіх містах Криму, а також в Одесі, Львові, Москві, Санкт-Петербурзі, Єревані, Парижі та Венеції.
- 6 Перший журнал конгрегації мхітаристів «Базмавеп» був заснований також Габрієлом Айвазовським ще у 1843 р.

З історичного нарису про заснування міста Карасубазар. Приблизне датування – 1840-1852 рр. Зберігається в Ечміадзіні – духовно-му центрі Вірменської апостольської церкви

Першою звернула увагу на цю давно забуту публікацію – втім, як і на джерело її – відомо дослідниця вірмено-українських літературних зв'язків Седа Амірян. Ще 1967 року, у березневному числі наукового часопису «Радянське літературознавство», вчена з Єревана оприлюднила невеличку розвідку, яку тепер уже рідко хто пам'ятає.

ГРИГОРІЙ ЗЛЕНКО

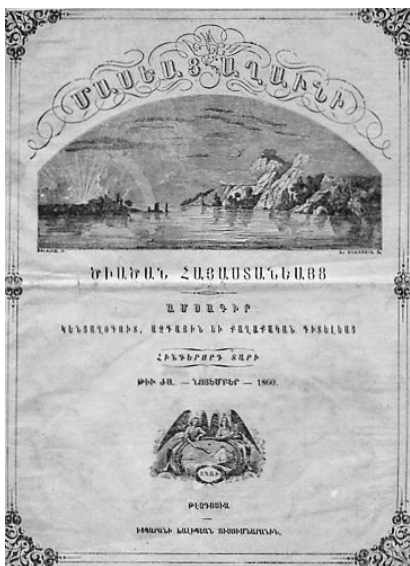
Ходило в тій розвідці нині вже небіжчиці Седи Амірян про те, що року 1861-го, в четвертому, квітневому номері видаваного у Феодосії місцевою вірменською громадою російськомовного журналу «Радуга» було вміщено крихітну, на сорок п'ять рядків, замітку «Тарас Григорович Шевченко», написану якимось П. Дяченком. Автор замітки скористався вміщеним у другій книжці петербурзького журналу «Народное чтение» за 1860 рік автобіографічним листом поета до редактора часопису, – а отже, нічого нового матеріал П. Дяченка не містив. Однак він являв собою перший виступ кримської преси, присвячений Шевченкові. Крім того, до замітки було додано одинадцять творів поета, перекладених на російську мову тим-таки П. Дяченком, з них п'ять перекладених уперше, що також дуже важливо: доти не те що на півострові, а в цілій Україні ніхто за переклади Шевченка на інші мови не брався.

Як виявила Седа Амірян, свою замітку П. Дяченка подав ще й до редакції газети «Киевский телеграф». Там її оприлюднили 11 (за старим стилем) квітня 1861 року, рівно через тиждень після того, як одеський цензор Д. Синицин дав дозвіл на видрук

Храм на честь святого Георгія у Феодосії. Збудований у 1385 р.
Фото – з радянських часів

ЯЛТИНСЬКИЙ ШАНУВАЛЬНИК ШЕВЧЕНКА

Обкладинка журналу «Голуб Масіса» за 1860 рік

четвертого числа «Радуги». Цілком можливо, що в цьому невтомній пущі посприяв перший том фундаментальної шевченківської бібліографії, виданий у Києві 1963 року, де нотатка в «Радугі» не врахована. Упорядники посібника, зареєструвавши публікацію в «Київском телеграфі», не мали жодного уявлення

ний помічником повітового справника і до кінця днів своїх посідав цей «стілець», піднявшись у таблиці про ранги тільки на один щабель, який надавав чин надвірного радника.

Буденно жив Платон Семенович Дяченко. Що спонукало його в сорок чотири роки взятися за перо (раніші літературні спроби не відомі), написати замітку про Шевченка і зайнятися перекладами творів поета, видрукованих за рік до смерті Шевченка в альманасі «Хата»? Ймовірно, любов до рідного слова, до «Кобзаря», що заповнив душу. До речі, Дяченко пробував перекладати не лише Шевченка. У п'ятому, травневому числі «Радуги» знайшли собі місце «Чари» – відтворене Дяченком російською мовою оповідання уславненого Марка Вовчка...

Платон Семенович Дяченко був на три літа молодший за Шевченка – народився він 1817 року. Помер у році 1876-му, себто не доживши до шістдесятиліття. Про це нагадує «Некрополь Кримського полуострова», виданий В. І. Черноп'ятовим у Москві 1910 року.

В «Новороссийском календаре» 1860-х років майже поруч з П. С. Дяченком зазначене прізвище ялтинського міського лікаря Степана Васильовича Руданського. Без сумніву, вони були знайомі. Та які можуть бути сумніви щодо цього: Платон Семенович став сусідом Руданського, коли той навесні 1865 року разом з братом Григорієм придбав невеличку ділянку землі: його, Дяченка, підпис бачимо під ув'язчим («вводным») листом, складеним 20 березня 1865 року на безспірне право Руданських володіти ділянкою. Гадаю, що, прибувши до Ялти восени 1861 року, Степан Васильович читав і замітку Дяченка «Тарас Григорович Шевченко», і виконані Платоном Семеновичем переклади з Шевченка та Марка Вовчка.

Постать ялтинського шанувальника українського художнього слова наводить на безліч думок. Одна з них: коли познайомився Платон Семенович Дяченко з творчістю Шевченка? Інша: яким шляхом потрапили до його рук журнал «Народное чтение» з автобіографією Шевченка і виданий Пантелеймоном Кулішем альманас «Хата» з віршами Тараса Григоровича? Зрештою, відкіль вийшов Дяченко, де вчився. Чи мав інші переклади творів українських письменників?

Як багато таємниць і загадок у нашій духовній минувшині! Властиво, ця криниця невичерпна. Своєю цілющою водою вона відсвіжує нашу спраглу душу, додає сил іти в нове життя.

«Кримська світлиця». – № 89-91 (710-712). – 24.08.2001 р.

***

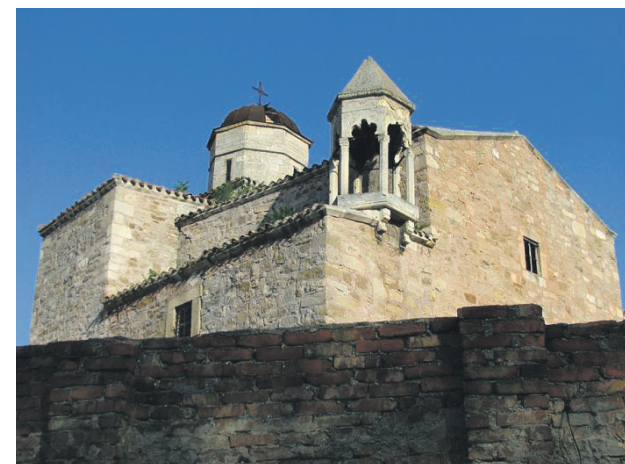
До сказаного про Керовбе Кушнеряна варто додати, що він, крім релігійної діяльності, займався вивченням історії заселення вірменами Криму, Бессарабії та Польщі. У 1883 р. він здійснив подорож до Кам'яниці і залишив доволі детальний опис міста і пам'яток, які там збереглися. Праця під назвою «Проца до вірменської Богоматері в Кам'яниці-Подільському» вийшла у журналі «Базмавеп» у 1885 р. За 10 років, по смерті Кушнеряна, у Венеції та Феодосії було видано його книжку «Історія вірменських поселенців Криму» («Історія колонізації вірмен у Криму»), що стала результатом його багаторічних досліджень: у ній подорожні нотатки про Кам'янець були поміщені як окремий розділ.

На переклади творів Шевченка та огляд його творчості, виконані Керовбе Кушнеряном, ще у 1970-х рр. відгукнулася згадана вище дослідниця Седа Амірян. Передусім вона зазначає, що стаття Кушнеряна «Тарас Шевченко – національний поет Малої Росії» є першою вірменомовною статтею про Кобзаря, що містить знов-таки перші переклади деяких його творів вірменською мовою, які, з огляду на свою поетичність, мають самостійну художню цінність. Тут підкреслюється надважлива деталь: за винятком «Думки», перекладеної грабаром (давньо-

вірменською мовою, яка дотепер використовується у богослужбовій традиції вірменської церкви), решту творів Шевченка Кушнерян перекладає мовою (так у тексті дослідження) кримських вірмен. При цьому дослідниця наголошує, що Кушнерян, який знав чимало мов, «як уродженець Криму» володів українською та російською мовами, а відтак був у змозі послугувувати оригінальними текстами.

У вірменському літературознавстві стаття і переклади Кушнеряна традиційно вважаються взагалі першою вірменською публікацією про Шевченка. Втім, як зазначає пані Амірян, виявлені у її часи матеріали дають можливість перенести дату першої вірменської публікації про Шевченка на 18 років назад. На думку дослідниці, так можна охарактеризувати статтю Платона Дяченка «Тарас Григорович Шевченко» та його ж переклади російською мовою віршів Кобзаря, які були опубліковані навесні 1861 р. в російськомовному додатку «Радуга» (№ 4, 5, 7) до паризько-феодосійського вірменського журналу «Масяц Агавні». Саме ці тексти, які у своїй праці використовував Кушнерян, дослідниця і називає «першою вірменською публікацією про Шевченка».

ВПОРЯДУВАВ
СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

Храм Сурб Рештакапетак («Святих архангелів» – Михаїла і Гавриїла) у Феодосії. Був збудований вірменською католицькою громадою у 1408 р.

